

Marek Zawadka

ZAGOSPODAROWANIE MIENIA PRZEJĘTEGO OD WOJSK FEDERACJI ROSYJSKIEJ (1993-2000). ZARYS PROBLEMATYKI

Jednym z ważniejszych problemów, z których spotkały się nowe władze po odsunięciu partii komunistycznych od rządów w państwach Europy Środkowej po 1989 r., był status prawny wojsk radzieckich (później wojsk Federacji Rosyjskiej), „czasowo przebywających” na terenach tychże państw. Początkowo nieśmiało, a już od 1990 r. oficjalnie zaczęto podważać sens stacjonowania obcych wojsk na terenie państw wchodzących do Układu Warszawskiego. Po kilku latach przepychanek dyplomatycznych udało się w miarę sprawnie pożegnać „bratnie wojska”¹. Niedawni sojusznicy stanęli przed nowym, znacznie przekraczającym ich wyobrażenia problemem.

Stan, wielkość i rozmieszczenie geograficzne przejętego mienia

Od wojsk Federacji Rosyjskiej przejęto łącznie 70 794,4 ha gruntów (86,4% tego areалу wykorzystywano jako poligony) oraz 7913 różnych obiektów, z czego 3785 (48%) dzierżawionych od władz polskich i 4128 (52%) wybudowanych przez stronę radziecką, najczęściej bez zgody strony polskiej².

Wśród przejętych obiektów budynki mieszkalne stanowiły około 17% (łączna powierzchnia użytkowa 990 tys. m²), pozostałe to takie obiekty, jak koszary, szpitale, szko-

¹ Zob. Z. Ostrowski, M. Szczepański, *Pożegnanie z armią*, Warszawa 1992; S. Dąbrowski, *Pobyt i wycofanie PGWR z Dolnego Śląska*, „Dolny Śląsk” 1995, nr 1, s. 78-84; B. Potyrała, *Status i rola polityczna Grupy Wojsk Radzieckich*, „Dolny Śląsk” 1996, nr 2, s. 147-158.

² Najwyższa Izba Kontroli, Delegatura we Wrocławiu, *Informacja o wynikach kontroli przejmowania, zabezpieczania i zagospodarowania mienia zwolnionego przez wojska Federacji Rosyjskiej czasowo stacjonujące w Polsce oraz wykorzystanie środków budżetowych na ochronę i utrzymanie obiektów*, Wrocław, styczeń 1994 r., s. 3. W zestawieniu A. Magierskiej (*Armia Radziecka w Polsce. Okoliczności wyjścia. Skutki wieloletniej obecności*, [w:] *Ziemie Odzyskane pod wojskową administracją radziecką*, red. S. Łach, Słupsk 2000 s. 335) inne dane: obiekty dzierżawione przez AR wg stanu z 1 I 1990 r. – 3800, obiekty wybudowane przez AR – 2717. Dane A. Magierskiej pochodzą z informacji Pełnomocnika Rządu RP ds. pobytu wojsk Federacji Rosyjskiej w sprawie wycofania wojsk Federacji Rosyjskiej z terytorium Polski, (Archiwum byłego Urzędu Wojewódzkiego w Legnicy (AUW), zespół Pełnomocnik Wojewody Legnickiego ds. Pobytu i Wycofania Wojsk Federacji Rosyjskiej, sygn. 172/6, s. 279). Trudno jest wyjaśnić rozbieżność w liczbach podawanych przez NIK i Pełnomocnika. Zresztą gen. Ostrowski podał w 1994 r. jeszcze inne dane. W wystąpieniu sejmowym stwierdził: „w latach 1990-1993 przejeźliśmy w Polsce 7854 obiekty, w dwóch rodzajach. Pierwszy to zabudowania, które zajmowały wojska radzieckie w 1945 r. Było ich 3807, w tym ok. 1200 budynków mieszkalnych. I drugi, 4407 obiektów (w tym ok. 250 mieszkalnych) wybudowanych najczęściej bez zgody strony polskiej” (cyt. za: Sejm RP II Kadencji, Sprawozdanie Stenograficzne z 22 posiedzenia Sejmu RP 9 VI 1994 r., 7 pkt. porządku dziennego).

**Zestawienie dat wycofania wojsk Federacji Rosyjskiej
z poszczególnych garnizonów**

Województwo	Liczba garnizonów	Nazwa garnizonu	Data przejścia
Gorzowskie	2	Kęszycza Wędrzyn	12 V 1993 20 VIII 1992
Jeleniogórskie	5	Bolesławiec Rudawica Strachów Świątoszów Trzebień	28 VI 1991 21 VIII 1992 12 VIII 1992 15 VII 1992 18 XII 1992
Koszalińskie	6	Bagicz Białogard Borne Sulinowo Dębica Szczecinek Sypniewo	28 V 1992 24 VI 1992 27 X 1992 19 IV 1991 27 X 1992 26 V 1992
Legnickie	12	Brochocin Chocianów Duninów Jawor Krzywa Legnica Lubin Miłogostowice Przemków Raszówka Wilkocin Zimna Woda	6 VI 1992 28 IV 1993 14 X 1992 17 VIII 1991 21 VIII 1992 15 IX 1993 15 VI 1993 21 XI 1992 13 VIII 1992 31 VIII 1993 29 VII 1992 13 VIII 1993
Leszczyńskie	1	Wschowa	25 VIII 1992
Opolskie	2	Brzeg Namysłów	17 III 1993 15 V 1991
Pilskie	1	Nadarzyce	15 VIII 1991
Poznańskie	2	Poznań Września	21 VII 1993 20 V 1993
Skierniewickie	1	Łowicz	4 X 1991
Szczecińskie	7	Burzykowo Chojna Kluczewo Słotnica Szczecin Śniatowo Świnoujście	13 X 1992 7 VII 1992 13 X 1992 13 X 1992 26 VI 1991 18 IV 1991 22 XII 1993
Toruńskie	1	Toruń	30 VIII 1991
Wałbrzyskie	3	Łądek Zdrój Strzegom Świdnica	18 IX 1991 1 VIII 1991 21 XI 1991
Wrocławskie	2	Oława Wrocław	15 X 1992 16 VI 1993

Warszawskie	2	Warszawa Rembertów	17 IX 1993 27 VIII 1993
Zielonogórskie	5	Jankowa Żagańska Nowa Sól Szprotawa Zbąszynek Żagań	6 XI 1991 14 III 1991 16 IX 1992 14 IX 1993 30 VII 1992
Siedleckie	2	Siedlce Wólka Kałuska	6 VIII 1993 22 VI 1993
Płockie	1	Kutno	4 VIII 1993
Białostockie	1	Czeremcha	17 IX 1993
Tarnowskie	1	Czarna Tarnowska	16 IV 1993
Częstochowskie	1	Lubliniec	11 II 1993
Łódzkie	1	Nowosolna	6 V 1993
Poligony	6	Borne Sulinowo Dobrowo Przemków Pn. Świątoszów Świnoujście Trzebień – Przemków Pd.	21 VIII 1992 10 VI 1992 1 IX 1992 21 VIII 1992 22 XII 1993 (?) 1 IX 1992

Źródło: Archiwum Urzędu Rady Ministrów, Biuro Pełnomocnika Rządu RP ds. Pobytu Wojsk Federacji Rosyjskiej. *Sprawozdanie z pobytu Wojsk Federacji Rosyjskiej czasowo stacjonujących w Polsce*, Warszawa 1995, zał. 45.

ły, przedszkola, hale sportowe, domy kultury, magazyny, wiaty, garaże. Znaczną część przejętych obiektów stanowiła infrastruktura techniczna – typowo wojskowa: lotniska, hangary, stacje paliw, wewnętrzne linie kolejowe z bocznicami i rampami, a także rurociągi z gniazdami przepływowymi do stacji paliw, ujęcia wody, oczyszczalnie ścieków, sieć wodnokanalizacyjna i ciepłownicza.

Przejęte mienie, zdaniem generała Zdzisława Ostrowskiego, Pełnomocnika Rządu RP ds. Pobytu Wojsk Federacji Rosyjskiej w Polsce, wyrażonym w 1994 r. na forum sejmowym, można podzielić na cztery grupy.

I. Obiekty, które urzędy administracji państwowej i władze samorządowe wiedziały, jak zagospodarować, ale brakowało środków na realizację zadań. Dotyczyło to głównie 24 garnizonów (m.in. Szczecin, Wrocław, Legnica, Świnoujście, Białogard, Warszawa), razem ok. 2 tys. obiektów.

II. Obiekty, których koncepcja zagospodarowania była wykonana, lecz występowały trudności ze znalezieniem chętnych (z różnych powodów, np. ze względu na położenie obiektów, na brak miejsc pracy). Takich garnizonów było osiemnaście, w tym dwa duże – Borne Sulinowo i Świątoszów; razem ok. 3 tys. obiektów.

III. Obiekty, których nikt nie chciał i nie było koncepcji zagospodarowania (głównie ze względu na położenie, brak warunków, normalnej infrastruktury i możliwości stworzenia miejsc pracy dla ewentualnie osiedlającej się ludności). Do tej grupy generał zaliczył garnizony Gródek, Pstrąże (Rosjanie nazywali Strachów), Kluczewo, Żagań, Szprotawa, Krzywa, w sumie ok. 2 tys. obiektów.

IV. Do grupy tej zaliczono obiekty, które, jak przewidywano, „najprawdopodobniej zarosną trawą albo mogą posłużyć jako materiał rozbiórkowy”. W grupie tej znajdowały się ukry-

cia dla samolotów, stanowiska dowodzenia na poligonach itd. Takich obiektów wymieniono ok. pięciuset³.

Zagadnieniem potęgującym problem zagospodarowania mienia był stan środowiska. Już pierwsza kontrola z 1990 r. dokonana przez Państwową Inspekcję Ochrony Środowiska, stwierdziła znaczne zanieczyszczenie gruntu i wód podziemnych, głównie produktami ropopochodnymi. Skutkiem pierwszych działań PIOŚ był wprowadzony w lutym 1991 r. przez dowództwo PGWAR zakaz wstępu polskich służb kontroli ochrony środowiska na teren obiektów wojskowych. Sytuacja ta nieznacznie się poprawiła pod koniec tegoż roku, by po podpisaniu 22 maja 1992 roku protokołu pomiędzy rządami RP i FR stać się w miarę normalną.

Na podstawie przeprowadzonych kontroli przejętych obiektów stwierdzono, iż łączna powierzchnia zanieczyszczonych gruntów wyniosła 398,7 ha, a wód podziemnych 6036 ha. Najbardziej skażone produktami ropopochodnymi były objekty w miejscowościach Karczmarka (84,1 ha), Stara Kopernia (41 ha) i Krzywa (39,1 ha). Największe zanieczyszczenie wód podziemnych występowało w Bornem Suliniowie (1020 ha), Szprotawie (788 ha), Chojnie (545 ha), Strachowie (520 ha) i Świętoszowie (200 ha)⁴.

Podstawowe problemy związane z zagospodarowaniem przejętego majątku

W pierwszym okresie przekazywania mienia na wniosek gmin zostało ono w większości skomunalizowane na podstawie przepisów ustawy o samorządzie terytorialnym. Dalsza część przekazana została przez właściwe organy w zarząd na cele obronne i bezpieczeństwa państwa.

Pomimo prawnych ustaleń na poziomie państwa (zdaniem specjalistów, niezbyt przydatnych) niektórzy wojewodowie wprowadzili swoje zalecenia w stosunku do gmin przejmujących bądź liczących się z przejęciem obiektów, którymi zarządzały jednostki Armii Czerwonej. M.in. wojewoda legnicki Andrzej Glapiński pismem z 31 października 1990 r. zalecał jednostkom samorządowym woj. legnickiego powołanie zespołów ds. wycofywania wojsk radzieckich. Zadaniem takich zespołów miało być:

1) spowodowanie i nadzorowanie inwentaryzacji zasobów polskiego mienia nieruchomości wraz ze stałym wyposażeniem technicznym, aktualnie użytkowanego przez jednostki radzieckie w celu ustalenia jego stanu technicznego;

2) dopilnowanie wprowadzenia i egzekwowania obowiązku meldunkowego zgodnie z obowiązującymi w tym względzie przepisami prawa polskiego wszystkich obywateli ZSRR mieszkających na podległym Panom terenie, ale poza koszarami i innymi wojskowymi obiektami zamkniętymi;

3) organizowanie niezwłocznej i wszechstronnej pomocy prawnej i materialnej obywatelom polskim pokrzywdzonym w wyniku działań powodowanych wycofywaniem się wojsk radzieckich, a także troszczenie się o pełne dokumentowanie tych zdarzeń i informowanie o nich pełnomocnika wojewody;

³ Sejm RP II Kadencja i Sprawozdanie Stenograficzne z 22 posiedzenia Sejmu RP, 9 VI 1994.

⁴ NIK Informacja..., s. 18; *Osiedla na polach minowych*, „Rzeczpospolita” 17 V 1999, nr 113.

4) podejmowanie innych działań mających na celu przede wszystkim: zabezpieczenie mienia polskiego znajdującego się w dyspozycji wojsk radzieckich, ich rodzin i osób wchodzących w skład tych wojsk przed dewastacją, a także niezgodnym z przepisami celnymi i innymi wywozieniem z Polski ruchomości zwłaszcza o charakterze zabytkowym, ochrony środowiska i zasobów naturalnych z egzekwowaniem opłat i kar pieniężnych za nieprzestrzeganie wymogów ochrony środowiska włącznie, troszczenie się o to, by przestrzegana była zasada, iż ruchy wojsk radzieckich na terytorium RP poza terenami stacjonowania wymagają w każdym przypadku zgody Pełnomocnika Rządu Polskiego⁵.

Dokument ten, przytoczony niemal w całości, odzwierciedla z jednej strony chęć szerokiego działania administracji terenowej, z drugiej zaś prezentuje, jak szeroki był zakres problematyki w polsko-radzieckich stosunkach cywilnych na terenie Polski. Postępowanie administracji polskiej wobec przedstawicieli Armii Czerwonej – znane już w historii stosunków polsko radzieckich po 1945 r. – czyli występowanie z pozycji prawowitych gospodarzy, powodowało wiele zadrażeń i oskarżeń ze strony radzieckiej o wrogość i działanie na szkodę Związku Radzieckiego. Jak zwykle w tego rodzaju przypadkach, argumentem były straty Armii Czerwonej w II wojnie światowej na terenie Polski oraz działanie tejże Armii na rzecz bezpieczeństwa Polski przez cały okres powojenny.

Problemy z prawnym usytuowaniem przejmowanego mienia narastały wraz z wielkością jego przekazywania. W związku z tym premier rządu Krzysztof Bielecki zarządzeniem nr 13 z 25 marca 1991 r. uchylił zarządzenie nr 6 Prezesa Rady Ministrów z 10 stycznia 1978 r. w sprawie trybu przekazywania i zwalniania nieruchomości dzierżawionych przez wojska radzieckie czasowo stacjonujące w Polsce⁶. Cztery dni później wprowadzono w życie wytyczne szefa Urzędu Rady Ministrów, które regulowały tryb, zasady i sposób przejmowania obiektów po armii radzieckiej. Opierały się one na obowiązujących wówczas przepisach prawa. Nikt nie przypuszczał w tym czasie, że będą tak znaczne kłopoty z zagospodarowaniem mienia⁷.

Głównymi zadaniami związanymi z przejęciem i zagospodarowaniem mienia nieruchomości zwalnianego przez wojska radzieckie były: weryfikacja i uszczegółowienie spisów inwentaryzacyjnych gruntów i obiektów będących w użytkowaniu wojsk radzieckich; ustalenie stanu własności poszczególnych nieruchomości; określenie stanu używalności oraz przydatności dla strony polskiej poszczególnych nieruchomości, jak i ustalenie przyszłych użytkowników poszczególnych nieruchomości. Wytyczne szefa URM zakładały także oszacowanie zniszczeń lub wartości poszczególnych nieruchomości kwalifikowanych do przejęcia oraz kosztów likwidacji obiektów nieprzejmowanych. Ponadto w kilku punktach wymieniało fakt konieczności sporządzenia wykazów i przygotowania protokołów zarówno określających stan techniczny, jak i dokumentujących przejęcie bądź likwidację nieruchomości. Wytyczne nakładały na służby wojewody konieczność zabez-

⁵ AUW, Pełnomocnik Wojewody Legnickiego ds. Współpracy z Zagranicą, sygn. 150/25, s. 185, Pismo nr 07240 wojewody legnickiego z dn. 31 X 1990 r. do Przewodniczących Zarządów Miast i Gmin woj. legnickiego.

⁶ AUW, Pełnomocnik Wojewody Legnickiego ds. Pobytu i Wycofania Wojsk Federacji Rosyjskiej, sygn. 172/4, s. 113; Zarządzenie nr 13 Prezesa Rady Ministrów z 25 III 1991 r. Wspomniane Zarządzenie z 1978 r. zostało nieznacznie zmienione Zarządzeniem nr 63 Prezesa Rady Ministrów z 6 XII 1990 r.

⁷ AUW, PWWFR, sygn. 172/4, s. 115, Pismo Szefa Urzędu Rady Ministrów z 29 III 1991 do wojewodów, nr 532/91.

pieczenia przejętego mienia, sporządzenia prawnej dokumentacji przekazanej nieruchomości, a także opracowania wniosków „co do zagospodarowania nieruchomości, które po przejściu pozostaną we władaniu terenowych organów administracji ogólnej” oraz określenie kosztów przeprowadzania operacji przejmowania zwalnianych nieruchomości⁸.

W kilka miesięcy później, opierając się na wytycznych szefa URM, Minister Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa wydał „wytyczne w sprawie sposobu wycieczania szkód w środowisku oraz nakładania obowiązków dotyczących przywrócenia środowiska do stanu poprzedniego, zaistniałych w związku ze stacjonowaniem w Polsce wojsk radzieckich”⁹.

Szkody w środowisku przyrodniczym, zgodnie z wytycznymi Ministra OŚZNiL należało rozpatrywać w następujących kategoriach: zanieczyszczenia wód podziemnych, zanieczyszczenia drzewostanów, innej roślinności i powierzchni ziemi na obszarach leśnych, zanieczyszczenia wód powierzchniowych oraz zniszczenia i zanieczyszczenia gleby i powierzchni ziemi poza terenami leśnymi. Po stwierdzeniu skażeń i zniszczeń środowiska przyrodniczego „na jednostki armii radzieckiej powinny być nakładane przez uprawnione do tego organy decyzje administracyjne dotyczące ograniczenia lub likwidacji skażeń”. W dalszej części minister przedstawił krok po kroku, jak powinna wyglądać ekspertyza. Pomimo iż nałożono na odpowiednie służby obowiązek, aby na każdym etapie kontroli był przedstawiciel strony radzieckiej, ta bądź nie chciała w pracach tych uczestniczyć, bądź po prostu nie wpuszczała kontrolerów na podlegające kontroli tereny¹⁰.

Działania administracji państwowej w latach 1994-1999

Trzyletni okres zagospodarowywania mienia – licząc od 1990 roku – spowodował, iż pod koniec 1992 r. głośno zaczęto artykułować potrzebę pomocy państwa w rozdysponowaniu i zagospodarowaniu przejętych terenów i obiektów. W styczniu 1993 r. na polecenie dyrektora Urzędu Wojewódzkiego w Legnicy Mirosława Skoczka kierownik Urzędu Rejonowego w Legnicy przygotował tezy do opracowania projektu ustawy o zagospodarowaniu przejętego mienia¹¹. 9 września 1993 r. w Legnicy odbyła się konferencja wójtów,

⁸ *Ibidem*, s. 117-119. W dalszej części pisma minister Krzysztof Zabiński punkt po punkcie rozwijał poszczególne zagadnienia. Omówienie tegoż dokumentu w Komentarzu do Ustawy... W Informacji NIK krytycznie o wytycznych ministra: „nie są źródłem prawa, z ich treści wynika, iż miały one stanowić po części polecenia służbowe i zalecenia kierowane do wojewodów, po części zaś miały na celu ujednoczyć praktykę organów administracji rządowej w procesie przejmowania mienia od stacjonujących wojsk, a następnie zagospodarowanie tego mienia. Wytyczne te nie dawały jednakże jasnej wykładni obowiązujących przepisów, która pomogłaby ujednoczyć praktykę, a wręcz przeciwnie często dezinformowały, używały określeń potocznych, zamiast sformułowań prawnych, co mogło być dla stosujących je organów mylące”. (Informacja..., 1994, s. 5).

⁹ AUW, PWWFR, sygn. 172/4, s. 209, Pismo Ministra OŚZNiL z 30 VII 1991 r.

¹⁰ *Ibidem*, s. 211-223.

¹¹ AUW, Zespół Pełnomocnik Wojewody Legnickiego ds. zagospodarowania mienia po wojskach Federacji Rosyjskiej (dalej: JAR; taki napis widnieje na teczkach w Archiwum), sygn. 417/6, s. 1, Inicjatywy w zakresie zagospodarowania mienia przejętego od wojsk Federacji Rosyjskiej.

burmistrzów i prezydentów piętnastu jednostek samorządu terytorialnego, na których terenie stacjonowały wojska FR. W spotkaniu wzięli udział również przedstawiciele URM z prof. Henrykiem Goikiem. Miał on w następnych latach wielki wpływ na sprawy związane z zagospodarowaniem mienia na poziomie rządu. Uczestnicy konferencji wnioskowali o przyjęcie przez rząd RP ustawy, którą roboczo zatytułowano *Przepisy szczególne dotyczące nieruchomości przejętych od wojsk Federacji Rosyjskiej czasowo stacjonujących w Rzeczypospolitej Polskiej*. Ponadto wnioskowano z wprowadzenie w ustawie budżetowej już od 1994 r. zapisu o przeznaczeniu środków finansowych na zagospodarowanie przejętych nieruchomości. Zaapelowano o stworzenie rezerw finansowych w resortach z przeznaczeniem na zagospodarowanie przejmowanych szkół i szpitali. Przewidując kłopoty z dofinansowaniem ze środków budżetu państwa, zaproponowano zrównanie gmin, w których stacjonowały wojska FR, z gminami mającymi status „gmin o szczególnym bezrobociu” oraz zwolnienie z podatku VAT w zakresie dotyczącym zagospodarowywanych nieruchomości¹².

Pod koniec 1993 r. projekt ustawy o zagospodarowaniu nieruchomości przejętych od wojsk Federacji Rosyjskiej został skierowany do uzgodnień międzyresortowych. 13 kwietnia 1994 r. Prezes Rady Ministrów przekazał do Sejmu projekt ustawy przyjęty przez Radę Ministrów.

Ustawa o zagospodarowaniu nieruchomości przejętych od wojsk Federacji Rosyjskiej

Uchwalona 10 czerwca 1994 r. ustawa stanowiła swego rodzaju *lex specialis* w stosunku do ustawy z 29 kwietnia 1985 r. o gospodarce gruntami i wywłaszczaniu nieruchomości, ustawy z 28 września 1991 r. o lasach oraz ustawy z 19 października 1991 r. o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi skarbu państwa i zmianie niektórych ustaw. Nie stanowiła nowych rozwiązań prawnych, nie była też nowelizacją wymienionych wcześniej ustaw, wprowadziła jedynie nieznaczne odstępstwa od stosowanych powszechnie przepisów ustawowych, w istotny sposób upraszczając procedury postępowania i podejmowania decyzji, co w efekcie pozwoliło na szybsze, sprawniejsze zagospodarowanie nieruchomości przejętych po wojskach rosyjskich. Wprowadzenie obowiązku sporządzania planów zagospodarowania przestrzennego, dopuszczenie uproszczonego trybu ich przygotowania i uproszczonego trybu przeprowadzania przetargów oraz sprzedaży, wprowadzenie ratalnej sprzedaży w przypadku, gdy nieruchomość nie będzie sprzedana w pierwszym przetargu, zapewnienie dzierżawcom i najemcom prawa pierwokupu, przewidywanie ulg podatkowych czy też przyznanie prawa do rekompensaty finansowej kandydatom do nabycia nieruchomości – oto ważniejsze rozwiązania prawne, a właściwie odstępstwa od znanych rozwiązań prawnych, odstępstwa, które przyczyniły się do szybszego i sprawniejszego zagospodarowania tego mienia¹³.

¹² AUW, PWWFR, sygn. 172/3, s. 55, Pismo Prezydenta Miasta Legnicy Edwarda Jaroszewicza do Hanny Suchockiej, Premier Rządu RP z 10 IX 1993. Pisma o identycznej treści otrzymali także ministrowie finansów, edukacji narodowej, zdrowia i opieki społecznej, pracy i polityki socjalnej.

¹³ J. Kwiek-Pietrzykowska, *Ziemie odzyskane. Jak zagospodarować nieruchomości po wojskach rosyjskich*, „Rzeczpospolita” 23 VII 1994.

Strategiczny Program Rządowy „Zagospodarowanie mienia przejętego od wojsk Federacji Rosyjskiej”

Pod koniec lipca 1994 r. w Legnickiem gościł szef Urzędu Rady Ministrów Minister Michał Strąk. Podczas spotkania z nim Ryszard Maraszek, wojewoda legnicki, zgłosił sugestię przygotowania materiałów na temat zagospodarowania mienia porosyjskiego¹⁴. Już 11 sierpnia 1994 r. w Legnicy doszło do spotkania pomiędzy wojewodami jeleniogórskim, koszalińskim, legnickim, szczecińskim, wałbrzyskim, wrocławskim i zielonogórskim. Przedmiotem spotkania było „wspólne reprezentowanie opinii terenowej administracji rządowej wobec władz centralnych o sposobach zagospodarowania mienia Skarbu Państwa przejętego od wojsk Federacji Rosyjskiej i potrzebach interwencji centralnej w tym zakresie”¹⁵. Jednym z efektów było podpisanie porozumienia, w którym uznano za konieczne opracowanie „raportu o aktualnym stanie i propozycjach zagospodarowania mienia Skarbu Państwa przejętego od wojsk Federacji Rosyjskiej” i przedłożenia go Ministrowi – Szefowi Urzędu Rady Ministrów. Ponadto złożono wniosek, aby w budżecie centralnym począwszy od 1995 r. zapewniać corocznie środki finansowe z przeznaczeniem na dotacje celowe dla województw mających zagospodarować przejęte mienie¹⁶.

Raport opracowano we wrześniu 1994 r.¹⁷ W jego wnioskach po adresem władz centralnych na pierwszym miejscu umieszczono propozycję powołania na szczeblu rządowym pełnomocnika ds. zagospodarowania mienia przejętego od wojsk Federacji Rosyjskiej, który pełniłby funkcję koordynatora mającego wpływ na dyspozycję środków budżetowych i reprezentowałby wojewodów wobec poszczególnych resortów. Na drugim miejscu znalazła się propozycja, aby w budżecie państwa znajdowały się środki finansowe z przeznaczeniem na dotacje celowe dla województw zagospodarowujących mienie przejęte od wojsk Federacji Rosyjskiej. W dwóch kolejnych punktach znalazła się prośba o pomoc resortu w zagospodarowaniu odzyskanego mienia, w tym w odtworzeniu infrastruktury i pomoc ministra obrony narodowej do uregulowania stanu prawnego nieruchomości przejętych od wojsk Federacji Rosyjskiej¹⁸.

W raporcie padły też kwoty jakie byłyby potrzebne na zagospodarowania mienia (14 665 mld starych zł), odtworzenie infrastruktury technicznej (4084 mld st. zł), usunięcie szkód ekologicznych, przewidzianych do wykonania w pierwszej kolejności (2645 mld st. zł)¹⁹.

19 września 1994 r. raport został przekazany do wiadomości i wykorzystania Międzyresortowemu Zespołowi utworzonemu 5 maja 1994 r. w celu opracowania projektu

¹⁴ „Rzeczpospolita” 29 VII 1994 r.

¹⁵ AUW Legnica, JAR, 417/6, Ramowy program regionalnego spotkania wojewodów w sprawie zagospodarowania mienia Skarbu Państwa przejętego od wojsk Federacji Rosyjskiej – 11 VIII 1994.

¹⁶ AUW Legnica, JAR, 417/6, Porozumienie zawarte 11 VIII 1994 r. w Legnicy pomiędzy wojewodami...

¹⁷ AUW Legnica, JAR, 417/6, Raport o aktualnym stanie i propozycjach zagospodarowania mienia Skarbu państwa przejętego od wojsk Federacji Rosyjskiej w województwach: jeleniogórskim, koszalińskim, szczecińskim, wałbrzyskim, wrocławskim i zielonogórskim, IX 1994 r.

¹⁸ *Ibidem*, s. 9.

¹⁹ *Ibidem*, s. 8. Podane kwoty dotyczą mienia w siedmiu wymienionych w raporcie województwach. Kwoty uważane za niezbędne ulegały zmianie w zależności od tego, kto o nich mówił.

Strategicznego Programu Rządowego „Zagospodarowanie mienia przejętego od wojsk Federacji Rosyjskiej”²⁰. Program ten – w efekcie działań podjętych przez wojewodów – 23 maja 1995 r. zaakceptowała Rada Ministrów.

Celem przyjętego przez rząd programu było skoordynowanie działań i realizacji szczegółowych programów zagospodarowania nieruchomości przejętych od wojsk Federacji Rosyjskiej, a w szczególności: stworzenie warunków organizacyjnych i finansowych do wykorzystania budynków i obiektów na potrzeby służby zdrowia, pomocy społecznej, oświaty i szkolnictwa wyższego, nauki, kultury, sportu i turystyki oraz administracji publicznej; dostosowanie obiektów koszarowych do potrzeb mieszkalnictwa; wykorzystanie gospodarcze i sportowo-rekreacyjne lotnisk; odtworzenie lub odbudowa infrastruktury technicznej jako czynników miastotwórczych; wykorzystanie przejętych obiektów do celów naukowych, np. jako poligonów doświadczalnych; likwidacja szkód ekologicznych; skrócenie nadmiernie wydłużającego się okresu zagospodarowania przejętych nieruchomości, spowodowanego ich liczbą i wielkością oraz brakiem środków finansowych w budżetach lokalnych; zapewnienie niezbędnego udziału budżetu państwa w kosztach zagospodarowania przejętego mienia; likwidacja obiektów nie nadających się do zagospodarowania²¹.

Założono czas realizacji programu od 1 czerwca 1995 r. do 31 grudnia 1999 r.²² Miał on przebiegać w następujący sposób: na podstawie informacji o obiektach i nieruchomościach sporządzona zostanie ewidencja obiektów i nieruchomości, w zagospodarowaniu których powinien uczestniczyć budżet państwa. Nieruchomości te miały zostać pogrupowane według planowanego sposobu ich przeznaczenia. Ewidencja miała stanowić podstawę do opracowanie planu zadaniowo-finansowego na lata 1995-1999. Zadania inwestycyjne gmin, które uznano za własne, zamierzano dofinansować z rezerwy celowej budżetu państwa do wysokości 50% całkowitych kosztów.

Program rządowy przewidywał promocję niezagospodarowanych obiektów w celu stworzenia warunków do pozyskania inwestorów, a także poszukiwań i rozpowszechnianie informacji dotyczących możliwości pozyskania dodatkowych źródeł finansowania przedsięwzięć.

W celu realizacji Strategicznego Programu Rządowego premier powołał Pełnomocnika oraz Radę Programową do spraw Zagospodarowania Mienia Przejętego od Wojsk

²⁰ AUW, JAR, sygn. 417/4, s. 1, Pismo wojewody legnickiego R. Maraszka do Prezesa Rady Ministrów J. Oleksego z 24 III 1995; s. 3, Pismo wicewojewody legnickiego Z. Kwakczyca do Urzędu Rady Ministrów z 6 V 1995 r.; Starostwo Powiatowe – Ziemskie w Legnicy, Materiały Urzędu Rejonowego w Legnicy, Tekst Strategicznego Programu Rządowego „Zagospodarowanie mienia przejętego ds. wojsk Federacji Rosyjskiej”. Zespół Międzyresortowy został powołany zarządzeniem nr 12 Prezesa Rady Ministrów z 5 V 1994.

²¹ SPZ Legnica, UR, Strategiczny..., s. 2; Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, Centrum Informacyjne Rządu, Komunikat po RM z 23 V 1995.

²² SPZ Legnica, UR, Koreferat Wojewody Legnickiego do Strategicznego Programu Rządowego „Zagospodarowanie mienia przejętego od wojsk Federacji Rosyjskiej”. W wystąpieniu tym wojewoda zauważył, że proponowany okres realizacji „może okazać się za krótki, by całkowicie uporać się z tym problemem”.

Federacji Rosyjskiej²³. Wojewodowie: jeleniogórski, koszaliński, legnicki, opolski, szczeciński, wrocławski i zielonogórski mieli powołać swoich pełnomocników.

Rada Programowa działała na podstawie zarządzenia nr 25 Prezesa Rady Ministrów z 24 sierpnia 1995 r. Stanowiła ona organ opiniodawczy i doradczy powołanego rozporządzeniem RM z 8 sierpnia 1995 r. Pełnomocnika Rządu, który odpowiadał za prace Rady. Pierwszym pełnomocnikiem był prof. Henryk Goik. Zadaniem Rady było przede wszystkim opiniowanie napływających wniosków o dofinansowanie prac ze środków budżetowych²⁴.

Do programu w punkcie dotyczącym zagospodarowania nieruchomości zostały zgłoszone następujące obiekty: Kęszycza – przystosowanie obiektów do celów mieszkaniowych i gospodarczych; Kłomino (Gródek) – przystosowanie do potrzeb rekreacyjno-leczniczych; Bagicz – lotnisko wraz z bazą paliw i bocznica kolejową z przeznaczeniem na cele turystyczno-sportowe; Białogard – kompleks szpitalny – przeznaczenie na szpital rejonowy; Borne Sulinowo – szpital i dwa budynki z przeznaczeniem na cele kulturalne; Legnica – kompleks szpitalny z przeznaczeniem na szpital psychiatryczny; budynek byłej polikliniki z przeznaczeniem na archiwum administracji rządowej i samorządowej; budynek reprezentacyjny, tzw. Dom Prijoma – z przeznaczeniem na kompleks reprezentacyjno-hotelowy oraz remont budynku sztabowego z przeznaczeniem na siedzibę administracji wojewódzkiej. Z województwa opolskiego zgłoszono wnioski dotyczące remontu budynków w Brzegu oraz modernizacji szpitala. Z woj. szczecińskiego zgłoszono do sfinansowania prace na lotnisku w Kluczewie z przeznaczeniem na cele mieszkalne i przemysłowo-składowe oraz funkcje lotnicze, a także pozostałości po JAR w gminie Świnoujście. Tutaj przewidywano prace remontowe i adaptacyjne poszczególnych obiektów. Wojewoda wałbrzyski zgłosił do programu adaptację budynku sztabowego w Strzegomiu w celu udostępnienia jej służbie zdrowia. We Wrocławiu do SPR zgłoszono kompleks szpitalny przy ul. Koszarowej. Jedno zadanie dotyczyło adaptacji budynków kompleksu szpitalnego na szpital zakaźny, drugie przystosowania obiektów do potrzeb Uniwersytetu Wrocławskiego. W województwie zielonogórskim przewidywano do uczestnictwa w programie obiekty poszpitalne w Żaganiu i Nowej Soli oraz obiekty w Starej Koperni (Tomaszowie) i Szprotawie z docelowym przeznaczeniem na placówki edukacyjne. Razem proponowane zadania opiewały na kwotę ponad 599 mln zł (wg cen z 1994 r.)²⁵.

W grupie propozycji dotyczącej odtworzenia infrastruktury technicznej zgłoszono trzydzieści wniosków na łączną kwotę 424,77 mln zł (wg cen z 1994 r.). Propozycje prac najczęściej się powtarzały i dotyczyły przede wszystkim: ujęć wody, sieci wodno-kanalizacyjnej oświetlenia ulicznego i nawierzchni dróg. Proponowano do realizacji zadania zlokalizowane na terenie następujących samorządów: Kęszycza Leśna, Świętoszów, Pstrąż, Kłomin (Gródek), Borne Sulnowo, Bagicz, Szczecinek, Legnica, Jawor, Przemków, Chocianów, Warta Bolesławiecka, Zagrodno, Męcinka, Brzeg, Namysłów, Chojna Szczeciń-

²³ KPRM, CIR, Komunikat po posiedzeniu Rady Ministrów z 23 V 1995.

²⁴ AUW, JAR, sygn. 417/4, s. 24, Regulamin działania Rady Programowej do zagospodarowania mienia przejętego od wojsk Federacji Rosyjskiej.

²⁵ SPZ Legnica, UR, Program..., zał. nr 2.

ska, Stargard Szczeciński, Świnoujście, Łądek Zdrój, Świdnica, Wrocław, Oława, Żagań (gmina i miasto), Żary, Szprotawa, Nowa Sól.

Ze środków rezerwy celowej mogły być dofinansowane te zadania, które wynikały z SPR i były realizowane zarówno przez gminy, jak i wojewodów, ministrów oraz kierowników centralnych urzędów administracji państwowej. Przy rozpatrywaniu wniosków o przyznanie dotacji brano pod uwagę przede wszystkim zadania o najniższej kapitałochłonności i najkrótszym okresie realizacji, a dające po ukończeniu największe efekty społeczno-gospodarcze²⁶.

Program rekultywacji terenów zdegradowanych przez wojska Federacji Rosyjskiej

Minister Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa decyzją nr 26 z 19 listopada 1992 r. powołał zespół ds. koordynacji działań związanych z badaniami i rekultywacją terenów zajmowanych przez wojska Federacji Rosyjskiej²⁷. Zadaniem zespołu było przede wszystkim opiniowanie zakresu i ocena przebiegu prac badawczych dotyczących szkód ekologicznych na terenach, na których stacjonowały wojska FR. Zespół miał określić hierarchię podejmowania prac rekultywacyjnych i zabezpieczających a także wydawał opinię co do proponowanych metod rekultywacji. Ważnym celem działalności zespołu było określenie procedury wyboru firm do przeprowadzenia rekultywacji i zabezpieczenia oraz wnioskowanie o środki na finansowanie prac badawczych i rekultywacyjno-zabezpieczeniowych. Pierwsze spotkanie zespołu odbyło się 6 stycznia 1993 r. w Warszawie.

Efektom pracy zespołu było przygotowanie programu rekultywacji terenów zdegradowanych przez wojska Federacji Rosyjskiej. Nieco wcześniej Państwowa Inspekcja Ochrony Środowiska w ramach przygotowań do likwidacji tych szkód opracowała m.in. „Zasady przeprowadzenia przetargów na wykonanie prac zabezpieczających i rekultywacyjnych terenów, na których stwierdzono szkody ekologiczne spowodowane przez wojska FR”, które łącznie z „Katalogiem firm oferujących wykonywanie prac zabezpieczających i rekultywacyjnych terenów, na których stwierdzono szkody ekologiczne spowodowane przez wojska FR” stanowiły materiały pomocnicze dla wojewodów, organów samorządowych oraz innych jednostek zarządzających tymi terenami²⁸.

Globalna wycena szkód ekologicznych w badanych obiektach określona została na kwotę 52,2 mln zł. Uważano, że na wykonanie pilnych prac zabezpieczających i rekultywacyjnych na terenie badanych obiektów, potrzeba kwoty ok. 2,3 mln. Wymagany zakres prac zawierał następujące przedsięwzięcia: czerpanie z gruntu produktów ropopochodnych, które tworzą w nim warstwę pływającą; rekultywacja składowisk odpadów; rekulty-

²⁶ KPRM, CIR Komunikat z KERM z 29 IV 1996.

²⁷ AUW, Zespół Wydział Ochrony Środowiska, sygn. 336/1, s. 23, Pismo Głównego Inspektora Ochrony Środowiska Andrzeja Walewskiego do wicewojewody legnickiego Stanisława Walkowskiego z 8 XII 1992.

²⁸ *Program rekultywacji terenów zdegradowanych przez wojska Federacji Rosyjskiej*, Warszawa, czerwiec 1994, s. 8. Program został opracowany przez Państwową Inspekcję Ochrony Środowiska – Zespół Kontroli Głównego Inspektoratu Ochrony Środowiska.

wacja terenów zanieczyszczonych szkodliwymi i toksycznymi substancjami chemicznymi, a także usunięcie lub zabezpieczenie odpadów znajdujących się w zbiornikach wód powierzchniowych. W pierwszej kolejności przewidywano prace na obiektach w Kluczewie, Brzegu Opolskim, Bornem Sulinowie, Świnoujściu, Świętoszowie i Bagiczu. Przewidywany koszt miał wynieść ok. 592 mld zł. Prace miały dotyczyć czerpania produktów ropopochodnych z gruntu, rekultywacji terenów skażonych, składowisk odpadów i oczyszczenia zbiorników wód powierzchniowych. W drugiej grupie – zadania czerpania produktów ropopochodnych z gruntu – znalazły się obiekty w Starej Koperni (dzisiaj Tomaszów k. Żagania), Szprotawie i Legnicy (koszt zadań ok. 501 mld zł). W trzeciej kolejności zaproponowano prace polegające na czerpaniu produktów ropopochodnych z gruntu oraz wykonanie drenażu zaporowego. Zadania te miano wykonywać w rejonie obiektów w Krzywej, Raszówce, Bagiczu, Strachowie, Bornem Sulinowie, Chojnie, Wschowie, Wędrzynie, Szprotawie i Jankowej Żagańskiej (koszt zadań ok. 939 mld zł). Czwartą – ostatnią – grupę stanowiły obiekty, na których miano dokonać oczyszczenia zbiorników wód powierzchniowych, rekultywacji składowisk odpadów i czerpanie produktów ropopochodnych z gruntu. Do grupy tej zaliczono Borne Sulinowo, Szprotawę, Starą Kopernię, Bagicz, Krzywą, Świętoszów, Strachów, Legnicę, Kęszycę, Chojną, Wędrzyn, Raszówkę, Duninów, Karczmarkę, Świdnicę-Witoszów, Wschowę i Jankową Żagańską. Prace wyceniono na 328 mld zł. Zakładano, iż harmonogram prac będzie się przedstawiał następująco: grupa I – lata 1994-1997; grupa II – lata 1994-1996; grupa III – lata 1995-1998; grupa IV – lata 1995-1998²⁹. Przewidywano, iż po zakończeniu pierwszego etapu funkcjonowania programu, w drugim zostaną wykonane prace całościowe na obiektach Krzywa (4 bln zł), Kluczewo (3 bln zł), Borne Sulinowo (1,5 mln zł), Chojna (1,5 bln zł), Szprotawa (1 bln zł), Stara Kopernia (800 mld zł), Brzeg (700 mld zł), Świnoujście (700 mld zł), Legnica (700 mld zł), Świętoszów (700 mld zł) i Kęszycza (200 mld zł). W programie nie uwzględniono prac likwidujących zanieczyszczenia wód powierzchniowych oraz zanieczyszczenia i zniszczenia powierzchni ziemi, zakładając, że będą one usuwane przez właścicieli tych terenów ze środków własnych³⁰.

Przewidywano, iż źródłami finansowania pilnych prac zabezpieczających i rekultywacyjnych będą: budżet państwa (60-70%); Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej oraz inne fundusze ekologiczne (20%) oraz środki własne właścicieli terenu, w tym środki z odzysku surowców oraz uzyskane z funduszy terenowych (10-20%)³¹. Dokument w części dotyczącej finansowania prac rekultywacyjnych został przedłożony w dwóch wariantach. Pierwszy zakładał udział środków finansowych budżetu państwa, drugi brak udziału środków z budżetu.

Rząd przyjął „Program rekultywacji terenów zdegradowanych przez wojska Federacji Rosyjskiej” 3 stycznia 1995 r. – w wariantcie drugim. W postanowieniu rządu znalazło się wyraźne stwierdzenie o możliwości rozważenia środków budżetu państwa przy rozpa-

²⁹ *Ibidem*, s. 4-5.

³⁰ *Ibidem*, s. 9.

³¹ *Ibidem*, s. 10. Źródła finansowania pozostałych prac rekultywacyjnych przewidywanych na lata 1995-2005 określono w następujący sposób: budżet państwa – 60%; NFOSiGW oraz inne fundusze ekologiczne – 7% oraz środki własne właścicieli terenów 33%.

trywaniu ustaw budżetowych na kolejne lata. Rząd upoważnił także ministra ochrony środowiska, zasobów naturalnych i leśnictwa do powołania międzyresortowego zespołu z udziałem zainteresowanych wojewodów, zajmującego się monitorowaniem i wdrażaniem „programu”³².

Corocznie Rada Ministrów ogłaszała rozporządzenia w sprawie trybu składania wniosków i szczegółowych zasad przyznawania dotacji z rezerwy celowej budżetu państwa na dofinansowanie zadań wynikających z „Programu rekultywacji terenów zdegradowanych przez wojska Federacji Rosyjskiej”³³. Ze środków rezerwy celowej mogły być dofinansowane zadania, które wynikały z programu i były realizowane przez samorządy, wojewodów, ministrów i kierowników urzędów administracji rządowej, zwanych w projekcie inwestorami. Inwestorom dotacje na dofinansowanie zadań przyznawał minister ochrony środowiska, zasobów naturalnych i leśnictwa. Przy rozpatrywaniu wniosków w pierwszej kolejności uwzględniano zadania już rozpoczęte i te, których niezrealizowanie mogłoby spowodować zagrożenie dla życia lub zdrowia ludzi albo szkody w środowisku. Po otrzymaniu wniosków szef resortu ochrony środowiska dzielił kwotę z rezerwy budżetowej i ustalał dotacje na dofinansowanie zadań. Następnie informował o tym ministra finansów, wojewodów, ministrów i kierowników urzędów administracji rządowej. Merytoryczne rozpatrywanie spraw dotyczących dotacji leżało w gestii Międzyresortowego zespołu do spraw Ogólnego Nadzoru i Monitorowania Realizacji Programu Rekultywacji Terenów Zdegradowanych przez Wojska Federacji Rosyjskiej.

Realizowane zadania wynikające z programu były ogólnie zaliczane do prac zabezpieczających i rekultywacyjnych, tj. takich, które mają na celu likwidację szkód ekologicznych. Takie podejście wydawało się najsluszniesze – z uwagi na fakt, iż coraz więcej tych terenów było zagospodarowanych i zamieszkałych. Zdaniem rządu „szkody ekologiczne powinny być zlikwidowane niezależnie od sposobu zagospodarowania terenu”. Prace przy ich usuwaniu były prowadzone przez aktualnych właścicieli przy wsparciu finansowym głównie z budżetu państwa oraz Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej. Finansowane były też z budżetów samorządowych, podmiotów gospodarczych, wojewódzkich i gminnych funduszy ochrony środowiska i gospodarki wodnej. W latach 1996-1998 dzięki wsparciu przez budżet państwa zadań wynikających z programu – udało się zakończyć 21 prac, a dalszych osiemnaście rozpocząć. Kilkunastu prac nie rozpoczęto ze względu na małą ilość środków finansowych. W 1999 r. w związku z kolejnym ograniczeniem środków budżetowych nie wszystkie rozpoczęte w latach ubiegłych prace były kontynuowane.

Podstawą ekonomiczną realizacji obu programów było coroczne przeznaczanie w budżecie państwa specjalnej rezerwy celowej. W 1995 r. było to 30 mln zł, w 1996 r. również 30 mln zł (w tym 21 mln zł na zagospodarowanie mienia i 9 mln zł na rekultywację

³² Sejm RP, II kadencja, Biuletyn Komisji Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa nr 70 z 23 V 1995; KPRM, CIR, Komunikat z posiedzenia RM z 3 I 1995. Zob. *Poradzieckie do rekultywacji*, „Gazeta Wyborcza” 1995, nr 5; *Posłowie zli na rząd*, „GW” 1995, nr 119.

³³ DzU nr 127 z 29 X 1996, poz. 594, Rozporządzenie RM z 15 X 1996; DzU nr 50 z 26 V 1997, poz. 321, Rozporządzenie RM z 13 V 1997; DzU nr 98 z 31 VII 1998, poz. 614, Rozporządzenie RM z 21 VII 1998; DzU, nr 63 z 30 VII 1999, poz. 715, Rozporządzenie z 22 VII 1999.

terenów zdegradowanych), w 1997 r. – 33,5 mln zł (w tym 24,5 mln zł na zagospodarowanie mienia i 9 mln zł na rekultywację terenów zdegradowanych), w 1998 r. – 30,4 mln zł (24,4 mln zł na zagospodarowanie mienia i 6 mln zł na rekultywację terenów zdegradowanych), a w 1999 r. 27,7 mln zł (22,3 mln zł na zagospodarowanie mienia i 5,4 mln zł na rekultywację terenów zagospodarowanych). W latach 1995-1999, tj. w okresie obowiązywania SPR, do pełnomocnika rządu wpłynęły wnioski o dofinansowanie 414 zadań. Z tego dofinansowano w tym okresie w różnym stopniu z rezerwy celowej budżetu państwa 227 zadań, a 187 wniosków załatwiono odmownie, głównie z braku środków budżetowych na ten cel. Jak wynika z oświadczeń wnioskodawców, do końca 1998 r. zakończono 127 zadań dofinansowanych z rezerwy celowej³⁴, a zatem w latach poprzednich rozpoczęto 227 zadań dofinansowanych z rezerwy celowej, a do zakończenia pozostało sto rozpoczętych zadań i na pewno ogromna część ze 187 zadań, na które zabrakło dotacji w latach ubiegłych. Trudno określić precyzyjnie termin ukończenia wszystkich zadań, gdy nie wiadomo, jakie są możliwości pomocy budżetu państwa w najbliższych latach. Projekt budżetu państwa na rok 2000 nie przewidywał rezerwy celowej na te programy.

W okresie pięciu lat obowiązywania strategicznego programu rządowego zgłoszone pełnomocnikowi rządu w latach 1995-1999, nakłady finansowe na realizację zadań w zakresie zagospodarowania mienia, przedstawiają się następująco: 471 264 tys. zł – kwoty wnioskowane; 122 323 tys. zł – kwoty przyznane; 172 392 tys. zł – środki własne. Z analizy danych wynika, że udział środków własnych i innych jest większy od otrzymanych dotacji. Zdaniem przedstawicieli rządu RP dotacja z rezerwy budżetu państwa na dofinansowanie zadań SPR „spełniła zatem rolę stymulującą w zakresie angażowania środków pozabudżetowych na zagospodarowanie mienia powojkowego”. W ostatnim roku funkcjonowania programu cała rezerwa celowa w budżecie państwa na dofinansowanie zadań objętych SPR „Zagospodarowanie mienia przejętego od wojsk Federacji Rosyjskiej” została rozdysponowana 1 października 1999 r. W ostatnim roku funkcjonowania SPR środki pomiędzy wojewodów i ministrów rozdysponowano w następujących wysokościach: wojewoda dolnośląski – 5,95 mln zł; lubuski – 1,87 mln zł; opolski – 1,25 mln zł; zachodniopomorski 5,48 mln zł; minister edukacji narodowej – 5,81 mln zł; minister obrony narodowej – 0,6 mln zł; minister sprawiedliwości – 1,0 mln zł; minister spraw wewnętrznych i administracji – 3,40 mln zł³⁵.

Likwidacja szkód ekologicznych na terenach byłych baz wojskowych finansowana była po części przez Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska, budżet państwa z rezerwy celowej oraz samorządy gminne. Do końca 1999 r. zakończono realizację 22 prac, a 23 zadania były w trakcie. Nie udało się jeszcze rozpocząć realizacji kilkunastu prac, również zaliczonych do grupy pilnych. Minister ochrony środowiska, zasobów naturalnych i leśnictwa ocenił, że zaawansowanie realizacji pilnych prac zabezpieczających i rekultywacyjnych wynosi ok. 50%. Do końca 1998 r. na prace objęte programem rekultywacji

³⁴ Sejm RP III Kadencji, 11 I 2000, Odpowiedź ministra MSWiA Marka Biernackiego na interpelację nr 2939 złożoną przez posła Ryszarda Zbrzyznego w sprawie udzielenia pomocy finansowej na rekultywację terenów i infrastrukturę wraz z budową dróg dojazdowych gminom, którym przekazano mienie po jednostkach armii radzieckiej.

³⁵ *Ibidem*.

wydatkowano ponad 50 mln zł, z czego ok. 24 mln pochodziło z budżetu państwa, a ok. 22,5 mln zł z Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej.

W 1999 r. o środki finansowe na realizację zadań wynikających z programu rekultywacji wystąpili: wojewoda zachodniopomorski (o 8411,5 tys. zł na dwanaście zadań), wojewoda opolski (o 1126,8 tys. zł na dwa zadania), wojewoda dolnośląski (o 3803,6 tys. zł na cztery zadania), wojewoda lubuski (o 170 tys. zł na dwa zadania) i minister obrony narodowej (o 660 tys. zł na cztery zadania). Łącznie wnioskodawcy wystąpili o dofinansowania z budżetu państwa w kwocie 13 991,9 tys. zł na 24 zadania. Po weryfikacji wniosków przyznano wojewodzie zachodniopomorskiemu 3668 tys. zł na dziesięć zadań; wojewodzie opolskiemu 1070 tys. zł na dwa zadania; wojewodzie dolnośląskiemu 252 tys. zł na trzy zadania; wojewodzie lubuskiemu 100 tys. zł na jedno zadanie ministrowi obrony narodowej 310 tys. zł na dwa zadania³⁶.

Założony pięcioletni okres funkcjonowania programu okazał się za krótki. Już w połowie 1999 roku problem finansowania zadań związanych z zagospodarowaniem przejętego mienia wrócił na trybunę sejmową. Poseł Stanisław Kopeć wygłosił 21 lipca 1999 r. oświadczenie w którym stwierdził:

W tym roku dobiega końca ustawowy termin pięcioletniego obowiązywania rozporządzenia o realizacji strategicznego programu rządowego o zagospodarowaniu mienia przejętego od wojsk Federacji Rosyjskiej, nazywanego w skrócie SPR, jednego z najlepiej realizowanych rządowych programów, realizowanego wspólnie z pięćdziesięcioma samorządami lokalnymi, głównie z Polski zachodniej i północnej. Program ten, po zaangażowaniu w latach 1995-1999 rządowej rezerwy celowej w kwocie blisko 100 mln zł przyznanych na sto osiemdziesiąt zadań zgłoszonych przez samorzady lokalne, wygenerował dotychczas środki własne gmin w wysokości 132 mln zł. Program spełnił więc rolę stymulującą w zakresie zaangażowania środków pozabudżetowych dla zagospodarowania mienia powojkowego.

W swoim oświadczeniu poseł zauważył, iż do zakończenia realizacji tego programu pozostały pięćdziesiąt trzy zadania rozpoczęte w latach ubiegłych oraz sto trzydzieści cztery zadania, które gminy zgłosiły, a na które nie otrzymały dotacji. W związku z tym zaapelował do wicepremiera ministra finansów o wprowadzenie do budżetu państwa w 2000 r. kwoty 30 mln zł jako rezerwy celowej na kontynuację rozpoczętych zadań oraz przekształcenie strategicznego programu rządowego w program wieloletni pt.: „Zagospodarowanie mienia i rekultywacja terenów zdegradowanych przez wojska Federacji Rosyjskiej” i przedłużenie jego obowiązywania na lata 2000-2002³⁷. W dwa miesiące później ten sam poseł zauważył: „Program ten mimo dokonanych w większości uzgodnień międzyresortowych nie stał się jednak przedmiotem obrad Rady Ministrów, a tym samym nie znalazł się w budżecie 2000 r. ani w prognozach na rok 2001”³⁸.

W latach 1995-1999 na realizację zadań wynikających ze Strategicznego Programu Rządowego i rekultywację gruntów budżet państwa przeznaczył 151 723 tys. zł. W okre-

³⁶ Sejm RP III Kadencji, 8 XI 1999, Odpowiedź sekretarza stanu MSWiA Bogdana Borusewicza na interpelację nr 2559 w sprawie realizacji tzw. strategicznych programów rządowych dotyczących zagospodarowania dawnych baz armii rosyjskiej i rekultywacji terenów zdegradowanych.

³⁷ Sejm RP III Kadencji, 55 posiedzenie, 1 dzień, poseł Stanisław Kopeć (21 VII 1999).

³⁸ Sejm RP III Kadencji, 58 posiedzenie, 1 dzień, poseł Stanisław Kopeć (22 IX 1999).

sie tym zrealizowano podstawowe cele stawiane przed tymi programami, w szczególności w zakresie odtworzenia lub remontów infrastruktury technicznej.

W związku z tym, że Strategiczny Program Rządowy został uchwalony na lata 1995-1999, przyjęte zobowiązanie przez Rząd o wspieraniu realizacji tego programu środkami z budżetu państwa wygasło z końcem ubiegłego roku. Rząd J. Buzka nie uznał (pomimo wielu próśb i działań) żądań wielu środowisk mających na celu przedłużenie działania programu. Ustawa budżetowa na rok 2000 nie przewidywała rezerwy celowej, z której dofinansowywane byłyby oba programy. Niezależnie od powyższego Ministerstwo Finansów uważa, że „dotychczasowy SPR należy traktować jako I fazę zagospodarowania, która zakończyła się z upływem ubiegłego roku. Fazę II należy oprzeć na współdziałaniu wojewodów i samorządów terytorialnych. Wejście w życie ustawy o samorządach terytorialnych oraz ustawy o dochodach jednostek samorządu terytorialnego stworzyło nowe warunki do zagospodarowywania pozostałego mienia bez konieczności udziału budżetu państwa w jego finansowaniu”³⁹. Trudno uznać, aby samorzady, na które przerzucono znaczny ciężar utrzymania infrastruktury społecznej (służba zdrowia, oświata), były w stanie same bądź zrzeszone ponieść koszty doprowadzenia pozostałego do zagospodarowania (remontu) mienia po wojskach Federacji Rosyjskiej do takiego stanu, by nie stanowiło pomników przeszłości.

Generalnie najwięcej poradzieckiego majątku dostały od skarbu państwa gminy. Część oddano osobom prywatnym jako rekompensatę za majątki utracone na Wschodzie, czyli za tak zwane mienie zabużańskie. Nie zabrakło pomysłów na wykorzystanie poradzieckiego majątku. W garnizonie w Wiechlicach powstał Ochotniczy Hufiec Pracy. Koszary we Wrocławiu i Szczecinie przekazano miejscowym uczelniom. W Kęszycy Leśnej koło Gorzowa, w której stacjonowała elitarna jednostka radzieckiego kontrwywiadu, urządzono Dom Spokojnej Starości. Polskie wojsko przejęło niewiele, mimo że miało pierwszeństwo. Poradziecki garnizon w warszawskim Rembertowie przejęła jednostka specjalna „Grom”, która tam dziś stacjonuje. W części garnizonu w Świętoszowie znalazła swoje miejsce jednostka kawalerii pancernej. Miasteczko Pstrąże na Dolnym Śląsku polscy żołnierze zamienili na poligon do ćwiczeń symulujących walki w warunkach miejskich. Poradziecki poligon koło Świętoszowa połączono z sąsiadującym z nim polskim

³⁹ Odpowiedź Podsekretarza stanu w Ministerstwie Finansów H. Wasilewskiej-Trenkner z 28 III 2000 do Marszałka Sejmu Macieja Płażyńskiego na interpelację posła Tadeusza Maćkały z 13 III 2000. W interpelacji tej czytamy: „Gminy, którym przekazano mienie po byłych jednostkach Armii Radzieckiej, miały mieć zapewnioną pulę środków finansowych z przeznaczeniem na rekultywację terenów, infrastrukturę wraz z budową dróg dojazdowych. W tegorocznym budżecie państwa nie zabezpieczono środków na realizację w ramach Specjalnego Programu Rządowego zagospodarowania powyższego mienia. Jedynie w budżecie Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej przewidziano środki na rekultywację tych terenów. Gminy nie są w stanie w ramach własnych budżetów ponieść nakładów niezbędnych do prawidłowego zagospodarowania mienia, w efekcie czego ulega ono dalszej degradacji wskutek nieużytkowania, szczególnie dotyczy to obiektów budowlanych (w tym budynków mieszkalnych). Mając na uwadze powyższe, proszę o podanie informacji, czy w roku bieżącym przewidziane jest przekazanie z budżetu państwa środków niezbędnych na zagospodarowanie mienia po byłych jednostkach armii radzieckiej. Jeżeli tak, to z jakiej puli, w jakiej wysokości oraz w jaki sposób środki te będą rozdysponowywane”.

poligonem w okolicach Żagania. W ten sposób powstał jeden z największych poligonów w Europie.

Jeszcze przez kilka, kilkanaście lat gminy które „gościły” największe oddziały Armii Czerwonej, będą się borykały z problemami, jakie po nich pozostały. Jednakże przypuszczać należy, iż nie będą one już tak uciążliwe dla władz samorządowych, które będą mogły zająć się na szerszą skalę integracją mieszkańców i włączaniem przejętych terenów do systemu gospodarczego i społecznego III Rzeczypospolitej.

Marek Zawadka

ZUM PROBLEM DER NUTZUNG DES VON DER SOWJETISCHEN ARMEE ÜBERNOMMENEN BESITZES (1993-2000)

Zusammenfassung

Seit 1989 war der gesetzliche Status der Sowjetarmee (oder vielmehr dessen Befolgung) auf ihren Stationierungsgebieten eines der größten Probleme der in Mitteleuropa nach der Entmachtung der kommunistischen Parteien neu entstandenen Behörden.

Der Sinn der Stationierung fremder Armeen auf dem Gebiet des Warschauer Paktes wurde allmählich zuerst indirekt, dann ganz offen in Frage gestellt. Nach einigen Jahren diplomatischer Bestrebungen gelang es, von der „Bruderarmee“ verhältnismäßig geschickt Abschied zu nehmen.

Die Alliierten wurden plötzlich vor ein Problem gestellt, das ihren Vorstellungsrahmen sprengte. Die sowjetische Armee übernahm in Polen insgesamt 70 794,4 ha Land, wovon 86,4% für Truppenübungsplätze bestimmt, sowie 7 913 Gebäudekomplexe verschiedenster Art, wovon 48% (3 785) vom polnischen Staat gepachtet und 52% (4 128) von der Sowjetunion gebaut wurden.

17% der übernommenen Objekte waren Wohnhäuser mit einer Gesamtnutzfläche von 990000 m². Den Restteil bildeten Kasernengebäude, Krankenhäuser, Schulen, Kindergärten, Turnhallen, Kulturhäuser, Lagengebäude, Garagen und Ähnliches. Einen wesentlichen Teil der übernommenen Objekte stellten die der technischen Infrastruktur mit typischem Militärcharakter dar, und zwar: Flugplätze, Hangars, Tankstellen, innere Eisenbahnlinien mit Anschlussgleisen und Rampen, Leitungen mit Tankstellenverteiler, Wasserfassungen, Kläranlagen, Wasser-, Kanalisations- und Fernwärmenetz.

In dem vorliegenden Artikel wurden grundsätzliche Probleme der Nutzung des von der sowjetischen Armee übernommenen Besitzes sowie Schwierigkeiten dargestellt, mit denen sich die lokalen Selbstverwaltungen auseinandersetzen mussten. Aufmerksam wurde auch auf die staatlichen Unterstützungsmaßnahmen in Form von zwei Regierungsprogrammen aus den Jahren 1995-1999 gemacht.